

Skoleforsøg

Om vejen til Københavns forsøgsskole på Emdrupborg – oplevelser, der førte til forsøgsskolen, og en kort beskrivelse af skolens arbejde

Af Wilhelm Marckmann

Det begyndte for mit vedkommende, da jeg i foråret 1939 skulle på praktikophold. Min mor havde da årskursus på Statens Lærerhøjskole i København og boede hos sin søster i Klampenborg, hvor jeg nogle gange besøgte hende. Under et af disse besøg var vi til et foredrag på Lærerhøjskolen, der den gang lå i Odensegade. Vi hørte forstanderen, Vilhelm Rasmussen, en af tidens pædagogiske foregangsmænd. Efter foredraget blev jeg præsenteret for ham og for skoleinspektør G.J. Arvin, der samme år blev hans efterfølger som rektor for højskolen, som da skiftede navn fra Statens til Danmarks Lærerhøjskole.

Arvin var inspektør på la Courvejens skole, hvor der foregik en række interessante pædagogiske eksperimenter, og det blev aftalt, at jeg kunne tilbringe min praktiktid der under vejledning af Torben Gregersen. Det var en appelsin, der faldt i min turban.

Hos Torben Gregersen

Den da 28-årige Torben Gregersen var klasselærer i en begynderklasse, og arbejdede der med forsøgsmateriale til undervisningen. Havde desuden overblik over alt, hvad der foregik, og ikke blot forklarede han mig, hvad de forskellige læreres idegrundlag var og hvad deres arbejde gik ud på, men han cyklede rundt med mig på Frederiksberg og viste mig pædagogiske landemærker, som Frederiksberg, bl.a. takket være skoledirektør Sophus Franck og vicedirektør Ejnar Carstensen, den gang var kendt for. Vi besøgte svømmehallen, hvor vi bl.a. talte med Johansson, en af foregangsmændene indenfor skolesvømmning, det nye børnebibliotek, hvor vi talte med bibliotekaren, Gudrun Franck, flere skoler, hvor vi så på læseklasseundervisning, bl.a. hos fru Ulstrup på Nylandsvejens skole, og hvor Knud Flensted Jensen lod børnene bygge modelflyvere i sløjdtimerne. Og naturligvis præsenterede Torben Gregersen mig for den pædagogiske studiesamlings leder, inspektør Poul Müller, og introducerede mig til studiesamlingen, der den gang havde til huse ved St.Thomas' Plads.

Hjemme på skolen fulgte jeg i Torben Gregersens klasse afprøvningen af forskelligt pædagogisk materiale til brug for individuel undervisning. Det meste forelå endnu kun i duplikeret form. Det var f.eks. »Individuel Taltræning« med regneark og tabelkort af Floris, Mejlsing og Gregersen, prøvetryk og forskelligt øvemateriale til læsebogssystemet »Min egen bog« af Gregersen og Nordentoft og flere andre ting, som jeg ikke længere kan huske. I Dora Sandals timer arbejdede vi med hendes eget

Torben Gregersen (1911-1994), her som ung lærer ved Skolen på la Coursvej, hvor han var ansat 1935-1943. I krigens sidste to år underviste han på den danske skole i Lund og var 1948-56 knyttet til Carolineskolen; skoleinspektør på Holbergskolen 1941-74. – Torben Gregersen var den idérige, musisk begavede pioner i dansk pædagogik i to generationer: skolebogsforfatter, forlagskonsulent, debattør. Vi henviser til erindringsbogen fra 1990 En værre Bolsjevik og hans artikel »Et halvt århundrede med undervisningsmidler« i Uddannelseshistorie 1993.

system, »Svanebogen«, og hun lod mig tegne illustrationer på tavlen. Af andre inspirerende oplevelser husker jeg timerne hos Helge Jensen, forfatter (måske medforfatter) til den netop da udkomne bog »Individuel arbejdsform i grundskolen«. Som en bemærkelsesværdig pædagogisk foranstaltning fremviste man Montessori-børnehaven, som Arvin havde knyttet til skolen, og jeg så her de særlige materialer brugt i praksis. Ved et aftenmøde på skolen talte Sophus Franck, som Arvin præsenterede mig for. Han gav mig nogle venlige ord med på vejen og bad mig hilse i Vordingborg, hvor han kendte mine lærere på seminariet.

Torben Gregersen inviterede mig også til aften i sit hjem, hvor jeg foruden hans familie traf en anden gæst, Poul W. Perch, og hans kone. Perch mødte jeg igen år senere på psykologistudiet. Det blev en oplevelsesrig aften, med en pædagogisk og politisk diskussion, som jeg nok ikke helt levede op til, umoden og uerfaren som jeg var; men jeg fik i nogen grad nuanceret mit syn på f.eks. tidsskrifterne Frisindet Kulturkamp og Helhesten samt andre, som jeg i dag ikke husker.

Når Torben underviste sin klasse, kunne han indimellem synge med børnene og samtidig bearbejde rytmeinstrumenter. Det havde jeg ikke set før. Han havde faglærereksamen i musik, og kunne alle de moderne sange og melodier, som f.eks. »Døgnet 24 timer« af Bernhard Christensen, og gav dem gerne til bedste.

Man må sige, at jeg på Frederiksberg blev venligt modtaget af alle og blev vist megen opmærksomhed. Jeg er bange for, at jeg den gang tog det som en selvfølge; men alt, hvad jeg så og hørte, gjorde indtryk på mig, og mit praktikophold blev udgangspunkt for valg, jeg senere skulle træffe.

Vikariater

I de følgende år havde jeg kortvarige vikariater ved alle slags skoler lige fra toklassede enelærerskoler med hverandendagsundervisning, hvor de tre yngste årgange blev undervist den ene dag og de fire ældste den næste. Såvel i den toklassede som i de større landsbyskoler stod skoleskemaet fra år til år under lærerens katederlåg. Morgensang og morgenbøn foregik i fællesskab, det meste andet individuelt eller i små hold. Såvel regnestykker som diktater og stile blev skrevet med griffel på skifertavle og blev gennemrettet sammen med eleven ved katederet så snart tavlen var fuld. Var der fejl, kom der ingen røde streger, for eleven slettede straks med sin svamp, altså »Schwam darüber«, (eller en fugtet finger!), og skrev så straks det rigtige. Det gik fint, bl.a. fordi der ofte ikke var mere end 15-16 elever i hver klasse. Højtlesning foregik ofte individuelt ved katederet mens andre skrev. Bibelhistorie, historie, geografi, naturhistorie og andre orienteringsfag foregik som regel ved fortælling og samtale. Jeg mener ikke, at det voldte problemer. Det var i høj grad individuel undervisning. Da der hverken skulle undervises i højere matematik eller i fremmedsprog, bortset fra lidt engelsk på begyndertrinnet, var læreren fagligt veludrustet ved selv at have haft alle fagene på et betydeligt højere trin på seminariet. (Hvis han blot havde fulgt med i timerne!) I øvrigt kunne man jo altid forberede sig dagen før!

Nu vil det selvfølgelig være pral at hævde, at der i vikariaterne slet ikke var problemer; men det var gerne disciplinære problemer, og efter tidens skik »ordnet« ved hjælp af håndkraft. For en ung og nybagt lærer på 21 år, der selv endnu lignede en skoledreng, var det en hurtig og effektiv vej ud af en akavet situation med en stor og fræk bøllespire. Af sådanne situationer har der nok været 5-6 stykker i løbet af de første to år, og det var gerne, når man som vikar dumpede ind i en stor, fremmed klasse. Senere har det heldigvis ikke været nødvendigt. Det er sikkert overflødigt at nævne, at uddeling af lussinger ikke blev doceret på seminariet eller af de pædagogisk bevidste lærere på mine praktikskoler. Det var en gammel lærdom fra min egen skoletid og fra rare og velmenende, men lidt håndfaste, kolleger, som jeg traf i nogle skoler.

De større skoler med to eller flere lærere kunne naturligvis tilbyde et større udvalg af undervisningsmuligheder end den toklassede, og hvis det oven i købet var en årgangsdelt skole, kunne man drive den såkaldte klasseundervisning til hvilken man på seminariet havde lært en særlig pædagogisk teknik, f.eks.: Overhøring i den foregående times stof, vekslen mellem elevernes enkeltvis fortælling og klassesamtale, gennemgang af nyt stof ved lærerens fortælling, illustrationsmateriale, elevøvelser, eventuelt rekapitulerende klassesamtale. Altsammen grundigt indøvet i praktiktimerne efter en til hver time udarbejdet disposition – som man imidlertid godt kunne afvige fra, hvis det kunne begrundes med en udnyttelse af en uforudset »pædagogisk situation«. Egentlig et meget solidt værktøj, der slet ikke var så stift, som man har været tilbøjelig til at mene.

I købstadsskolerne var klasselærersystemet almindeligt; men det betød ofte kun, at en af de lærere, der kom i klassen hver dag, oftest dansklæreren, fungerede som klasseforstander. I øvrigt fordeltes lærernes timer efter deres ønsker og specielle faglige og pædagogiske fortrin. At få denne kabale til at gå op, har altid været skolele-

derens opgave. Den vil formodentlig ikke blive lettere, hvis lærerne behersker færre undervisningsfag.

Efter at have været vikar på små og store skoler og på alle trin til og med realklassen, havde jeg fået øvet mig grundigt i hurtigt at lære nye elevnavne, så samtalerne ikke skulle medføre for mange »ja, det er dig, jeg mener« og i at forberede timerne fagligt og pædagogisk. Er man ikke vel forberedt, er det vanskeligt at fastholde elevernes interesse, og så er det ikke morsomt at undervise. I en snæver vending kan man klare sig ved improvisation, men det går ikke i det lange løb.

Når man dengang underviste i eksamensklasserne, fik man af og til inspektion. Faginspektøren fra undervisningsministeriet kom uanmeldt og trådte pludselig ind i klassen sammen med skolelederen. Han hilste pænt på læreren og klassen og bad en om blot at fortsætte undervisningen. Og det gjorde man så, mens inspektøren sad i et hjørne og gjorde sine iagttagelser. Derefter skrev han en indberetning, hvorefter skolen fik en kopi. Jeg har været ude for det et par gange i geografi og biologi de første år, jeg var lærer. Mere almindeligt var det, at skolelederen uanmeldt kom på besøg i klassen, måske for at have stof til den udtalelse, man gerne ville have med, når man rejste. En sådan skulle man jo bruge, når man søgte stilling.

Jeg oplevede vistnok, at det gik meget godt i de store klasser uanset hvilke fag jeg skulle undervise i – jeg husker dansk, historie, geografi, biologi, fysik, sang, tegning, gymnastik og svømning – fordi jeg her altid kunne forberede mig på det faglige indhold; men jeg var utilfreds med arbejdet i en 5. hjælpeklasse, hvor jeg et år var klasselærer og havde eleverne i både dansk og regning og så alle fortællefagene. Det sidste var ikke det værste, men dansk og regning! Jeg lavede efter bedste – eller fattig – evne individuelle materialer. Anskaffede læse-let bøger og ordnede dem efter sværhedsgrad. Lavede stavekort og tabelkort etc.; men jeg syntes ikke det battede. Jeg manglede nok tilstrækkelig indsigt i de vanskeligheder, som de rare børn havde. Kort sagt: Det var vist på tide, at jeg søgte årskursus i psykologi, idet dette også omfattede regne- stave- og læsevanskeligheder.

Vikarkredsen

Imidlertid var jeg som løst ansat lærer medlem af Danmarks Lærerforenings vikarkreds og blev på en eller anden måde valgt ind i repræsentantskabet, som holdt et møde i Studenterforeningen hvert år. Repræsentantskabsmødet var en offentlig begivenhed, hvor vi 20-30 vikarrepræsentanter og flere hundrede lærere og skoleledere fra de lokale kredse mødtes med lærerforeningens magtfulde bestyrelse. Førstelærer K.A. Kristensen, Karise, var dengang formand og vor mand fra Vordingborg, Stinus Nielsen, havde allerede i mange år været kasserer og efterfulgte siden Niels Nielsen, Overlund, som formand. Og vi mødtes med embedsmænd fra undervisningsministeriet og med journalister fra de større blade. Endelig mødte vi undervisningsministeren, som deltog i alle plenarmøder. Ind imellem drog vi unge mennesker ud i byen, hvor vi spiste frokost sammen i grupper, lærte hinanden at kende og aftalte fælles politik og taktik, som vi bagefter drøftede i vort eget fællesmøde. Jeg husker, at vi vedtog en resolution, og at vi tilkaldte selveste K.A. Kristensen, som kom ned til vort møde og drøftede den med os.

Blandt vikarrepræsentanterne var nogle af dem, der netop havde startet tidsskriftet »Unge Pædagoger«, og en del, som jeg senere skulle træffe i Socialpædagogisk Forening og på psykologistudiet. Jeg husker Birte Binger, Erik Mathiesen, Frede G. Jensen, Rasmus Hansen, Mogens Kyng, Børge Jensen, og Gunnar Velsing-Rasmussen.

Ansøgninger

Samtidig søgte jeg stillinger; gennem de første år sendte jeg over 100 ansøgninger af sted. Vinterlærerstillinger (halvårs) i Vestjylland, grundløn for et halvt år: 960 kr., landsbylærerstillinger, hvor grundlønnen vistnok varierede mellem 2300, 2700 og 3600 pr. år, købstadlærerstillinger, som vist var lidt bedre lønnet, men uden den dengang billige tjenestebolig. Desuden vikariater af alle slags og optagelse på hovedstadskommunernes vikarlistes. Var man på en sådan liste, skulle man være ved en telefon om morgenen. Man fik løn for de timer, man læste. Det var jo noget usikkert, så da jeg blev optaget på en vikarliste i Lyngby-Tårnbæk og samtidig fik tilbudt et længere vikariat i Nakskov, så tog jeg til alles forbavelse til Nakskov. Det blev sagt, at jeg ellers kunne have regnet med fast ansættelse i den ekspanderende kommune, hvor en af mine seminariekammeraters fædre var skoledirektør.

Alle stillingsansøgninger til skoler på Sjælland med tilliggende øer blev fulgt op med personligt fremmøde, f.eks. husker jeg, at skoledirektør Jacobsen i Tårnbæk modtog mig i sommerferien siddende på sin veranda med udsigt over Øresund. Det var bl.a. ham, der blev forbavset over mit senere valg. Jeg cyklede meget rundt det

år. Da jeg var vikar for enelæreren i Ugledige, troede jeg, at jeg skulle have 2 kr. i timen som i købstæderne. »Næe,« sagde skolekommissionsformanden, »vi dividerer årslønnen med timetallet, så det kan ikke blive mere end 1,65!« – Ofte besøgte jeg samtlige skolekommissionsmedlemmer på min tur rundt i sognet. De tog brillerne på og læste omhyggeligt i mine medbragte papirer. En af dem havde nok selv gået i skole længe før der var tale om faget sløjd og havde tydeligvis aldrig hørt ordet, for han sagde bl.a.: »Nå, De har også det her »slød««. Ja, det er jo meget interessant.« På landet foregik audiensen i reglen stående i døren. Man blev ikke budt indenfor undtagen hos præsten eller tilsvarende standspersoner med erfaring i klientbehandling.

En dag ringede min klassekammerat »buxe« (Svend Guts) fra Maribo og meddelte, at rektor Bøggild i Nakskov pludselig var død. Næste morgen havde Nakskov Gymnasium mine papirer. Inspektør H.C. Andersen ringede mig op, og den følgende dag var jeg i arbejde. Ved de nødvendige rokeringer havde jeg fået et skema bestående af udelukkende to-timers fag: Geografi, biologi, fysik, sang, tegning og gymnastik (dog 3 timer) med svømning og boldspil. Timerne var fordelt på en halv snes klasser med i alt ca. 300 elever. Heldigvis sad de på faste pladser, så det var ikke så svært at lære navnene, når man lavede en oversigt til at have på katederet.

Det var et dejligt forår i Nakskov. Kollegerne var meget venlige og hjælpsomme, også socialt, idet de inviterede mig med på cykelture, til aftensammenkomster i hjemmene og hvad der nu var af aktiviteter. På lærerværelset blev jeg draget med ind i samtalerne.

Den februar dag jeg første gang trådte ind i skolegården, mødte jeg nogle store skoledrenge. De spurgte venligt, hvilken klasse jeg skulle gå i. Det var naturligt nok, for jeg så meget ung ud og var jo også kun et par år ældre. Der var smil, da jeg sagde, at jeg var en ny lærer, og vi udvekslede i den følgende tid mange hyggelige bemærkninger. Atmosfæren på skolen var meget behagelig. De yngre lærere deltog ofte i gymnasieforeningens møder, og da sommeren kom, cyklede vi til stranden sammen med grupper af de større elever.

En ny rektor blev ansat i Nakskov, og efter sommerferien fik jeg ansættelse ved Hindholm Kost- og Realskole ved Fuglebjerg, nabo til drengehjemmet Holsteinsminde – fra Knuth Beckers roman kendt som »Sjællands Gave«. Også på Hindholm havde vi det godt sammen med eleverne; men det var et hårdt job at være på skolen døgnet rundt under skolebestyrerens opsyn. I og for sig havde vi det både morsomt og hyggeligt med mange aktiviteter, undervisningen forløb også planmæssigt og eksamensresultaterne var gode. Vi arrangerede i fritiden lejrture, skiture og anden sport for eleverne. Alligevel fandt bestyreren, Poul Marcussen, at jeg ikke tilbragte så mange frisdage på skolen, som han havde forventet – vi havde kun vagt hver tredje søndag – og måske har han fundet mig for umoden til arbejdet i kostafdelingen, for han foreslog mig at søge anden stilling. Tanken havde heller ikke været mig fjern. Vi skiltes i bedste forståelse.

Jeg havde netop sluttet et vikariat i Spjellerup, da en efter sigende nazi-orienteret lærer tog orlov fra skolen i Maribo. Jeg blev tilkaldt og overtog hans undervisning, købte en kano nede ved klostersøen (50 kr.) og tilbragte en del af min fritid med at udforske Maribosøerne. Det var et fint efterår. Så blev der igen noget ledigt i Nak-

skov, men derfra var der jo ikke langt til kanoen og mine venner i Maribo. Nu var jeg godt hjemme i begge byer, og her blev jeg indtil krigen sluttede. Imidlertid var jeg stadig i kontakt med repræsentanterne for vikarkredsen, vi mødtes til flere repræsentantskabsmøder og vi korresponderede.

Socialpædagogisk uge

Der skulle i sommeren 1943 være en »socialpædagogisk uge« på den internationale højskole i Helsingør. Primus motor var Torben Gregersen, og blandt deltagerne var flere af de kendte pædagoger. Der var Arvin, Rebekka Rasmussen fra Ryesgades skole, Sofie Rifbjerg, Anne Marie Nørvig, Jens og Kirsten Sigsgård fra Frøbelseminariet, endvidere docent, senere professor, Edgar Tranekjær Rasmussen, filosofen, senere professor, Mogens Blegvad, lektor Ibsen fra Slagelse, som et par måneder efter blev dræbt af tyskerne, skoleinspektør Oluf Egerød fra Bellahøjsskolen (forsøg: klassedeling efter telefon eller ej), lektor Rikard Frederiksen, senere direktør for gymnasieskolerne, lektor, senere professor, Mogens Pihl, lektor Regin Højberg Pedersen og hans kone Ruth, og så alle os unge, bl.a. P.V. Bentsen, Birte Servais, Einar Markeprand, Per Agner, Mogens Kyng, Frede G. Jensen, Birte Binger, Kirsten Vedel Rasmussen, Marianne Blegvad, Gunnar Velsing, Holger Nerenst og mange, som jeg i øjeblikket ikke kan huske. Der var en egen fortættet atmosfære over denne uge, som fandt sted på en tid, da besættelsen for alvor begyndte at stramme. Der blev talt fremtid og om hvordan man kunne sikre demokratiet i et frit Danmark og Europa. Det var Torben Gregersen, der ledede møderne, og når diskussionen havde bragt mange synspunkter frem, kunne Torben meget klart og velformuleret opsummere og eventuelt konkludere.

Arvin havde visioner om en forsøgsskole, som skulle prøve at fremme opvæksten af demokratisk tænkende mennesker. Man talte om de afbrudte Vanløse-forsøg. Sofie Rifbjerg talte om sine erfaringer med vanskelige børn, og Anne Marie Nørvig talte om de begavede børns problemer. Formodentlig har hun også skrevet en artikel om det i bladet »Børn«, for senere på sommeren så jeg i Dagmarrevyen et festligt sang- og dansenummer forestillende fru Nørvigs skolebørn, som bl.a. sang: »Åh, vi er så begavede«.

Tranekjærs indlæg var der store forventninger til. Han skulle nemlig berette om det nye psykologistudium, som han var i færd med at igangsætte. Professoren i faget, Edgar Rubin, var jo for tiden i eksil i Sverige. Det fængede, og mange af de tilstedeværende mødtes senere på universitetet.

Tilbage i Nakskov, til fortsat korrespondance med de unge fra Helsingør, til festlige oplevelser med elever og kolleger i Nakskov og Maribo, oprettelse af musikforening, teaterforening, ungdomsskole, fotoklub, russiskkursus, malekursus, baller og koncerter, og så alt det hemmelighedsfulde, som tiden førte med sig indtil krigen var forbi.

Årskursus i psykologi

Jeg havde søgt og fået bevilget et årskursus i psykologi på lærerhøjskolen og et stipendium på 600 kr. til indkøb af bøger udbetalt med 50 kr. pr. måned. Jeg var netop

blevet ansat som timelærer (ikke fast ansat) ved Nakskov skolevæsen, og fik herfra orlov og den del af lønnen, der blev til overs, når en vikar var betalt. Det var 125 kr. om måneden. Gennem min kollega Aage Elming og hans bror Niels fik jeg et klubværelse ved Trianglen til 56 kr. pr. måned med rengøring, centralvarme og adgang til køkken, bad og telefon. I Nakskovtiden havde jeg sparet sammen til et fint fotografiapparat, Voigtländer, som jeg nu solgte for samme pris – 300 kr. – til Kongsbak og Cohn på strøget. Nu var jeg økonomisk ovenpå, for en middag på Kannibalkøkkenet i Nørregade kostede kun 1,25 kr., 1,00 kr., hvis man havde årskort, hvad jeg dog først fik året efter. Til frokost kunne man på Kannibalen spise smørrebrød til 14 øre stykket. En kop kaffe 15 øre. Men naturligvis kunne man ikke flutte sig sådan hver dag.

Hjemme i det fælles køkken havde vi hver et lille skab, hvor vi opbevarede den halve liter mælk, der blev leveret ved døren hver morgen, en pakke havregryn, en dåse stødt melis, evt. et glas leverpostej, som havde været i vasketøjspakken hjemmefra, rugbrød, smør, ost og måske pølse. Man levede altså udmærket, selv om man kun kom på Kannibalen en gang om ugen. Af og til var jeg jo også inviteret ud til min søster, økonomaelev i funktionærkøkkenet på Kommunehospitalet, eller til andre af familien om søndagen. Hvis man skulle more sig, kunne man f. eks. klæde sig varmt på om aftenen og stille sig i kø ved Det kgl. Teater, hvis billetkontor åbnede kl. 10 næste morgen. Det var i sig selv en oplevelse, hvor man lærte mange forskellige mennesker at kende. Når det i årets løb begyndte at knibe med kontanter, tog jeg et vikariat på en uges tid. Så kunne jeg igen klare mig en måned eller to.

Lærerhøjskolens årskursus i psykologi blev en stor oplevelse. Det omfattede 18 ugentlige timer, hver dag fra 15 til 18. Det bedste var magister Henning Meyers forelæsninger, der ikke blot var fængslende men så velordnede, at jeg uden megen redaktion kunne renskrive mine notater hver aften, så jeg kunne samle dem til en nyttig håndbog, som jeg har haft stående i min reol siden. Han var Danmarks første skolepsykolog – på Frederiksberg – og havde os 6 timer om ugen. Børnepsykologi havde vi med magister, senere dr., Thordrup, hvis bog vi brugte. Han var den første skolepsykolog i Gentofte, og han havde ligesom Meyer mange erfaringer at øse af. Pædagogisk statistik havde vi med Arvins efterfølger på la Coursvej, magister Møller-Nielsen, der udover teoritimerne samlede os til praktiske øvelser på et stort materiale, som han havde ude på skolen. I psykiatri havde vi fru dr. Simonsen fra Hjalmar Helwegs afdeling på Rigshospitalet, og i andre medicinske discipliner havde vi professor Jarløv. En eftermiddag om ugen var vi inde på Psykologisk Laboratorium, hvor vi under Thomas Sigsgårds vejledning udførte de samme eksperimentopsykologiske forsøg, som indgik i psykologistudiet.

Universitet

Det var min hensigt at fortsætte på universitetet. For at få adgang til psykologistudiet skulle man have plads til laboratorieøvelserne – og dem havde jeg jo allerede sikret mig – og så skulle man have lærereksamen med tre fremmedsprog. På seminariet havde jeg kun haft engelsk, så jeg måtte tage tillægseksamen i tysk og fransk. I mellemtiden var jeg blevet indkaldt som værnepligtig og havde opnået tilladelse til

at ligge ved marinen i København (Middelgrundsfortet og Lynetten), så jeg kunne passe mit studium udenfor tjenestetiden. Foruden de 18 timers psykologikursus, gik jeg om aftenen til 6 timer fransk hos den fra radioen navnkundige lektor Troensegaard. Det var nødvendigt at opfriske mit realskolefransk, men tysk havde jeg jo i skolen haft i fire år, så det mente jeg at kunne klare. Det gik lige. En dejlig sørejse med Aarhusbåden til eksamen i tysk, som det år afholdtes på Aarhus Seminarium og tilbage til Middelgrunden samme aften. Derefter fransk på Slotsholmen hos faginspektøren. Så var vejen banet. Filosofikum ville jeg tage hos Kuhr, dels fordi det ansås for det letteste, dels fordi han var morsom. Han var også umådelig rar! Desværre kunne jeg kun komme til få af hans forelæsninger, da de lå for tidligt på dagen, og jeg i reglen først kunne komme fra Lynetten efter kl. 16. I stedet var der en filantropisk filosofistuderende, Nikolaj Grauer, der gennemgik en række filosofiske emner med mig, faktisk gratis og ganske uegennyttigt. Og da jeg på den berammede eksamensdag netop var kørt på militærhospitalet med høj feber og halsbetændelse, gik han til Kuhr og forklarede min udebliven. Kuhr og censor – det var Grue Sørensen, som kendte mig fra min praktiktid på skolepsykologisk kontor – havde da også undret sig, men en ny dato blev fastsat. Da jeg så endelig mødte op i mit matrostøj – som værnepligtig soldat måtte man jo dengang ikke bære civilt tøj – blev jeg modtaget af Kuhr med en venlig forespørgsel til mit befindende og om jeg nu følte mig rask nok til eksamen. Og så blev jeg indbudt til at sidde på hans kontor, indtil det blev min tur. Af eksamensspørgsmålene husker jeg, at jeg skulle gøre rede for »de filosofiske problemer«, og at det kneb mig lidt med at huske et af dem; men han fik det fisket frem, så jeg kunne få mit »ug«, og det var godt, for i lokalet (store juridiske auditorium) sad blandt tilhørerne en del studenter fra Nakskov Gymnasium, mine gamle elever, så næste dag hørte jeg, at resultatet var bekendtgjort i Nakskov.

I marts 1947 forlød det, at forsvaret skulle spare, og at et antal værnepligtige, der kunne anføre gode argumenter derfor, kunne blive hjemsendt 1. april, efter kun ti måneders tjeneste. Jeg fik professor Tranekjær og vistnok også professor Rubin til at skrive, at det ville være af stor betydning for mit studium, om jeg kunne blive hjemsendt. Det blev jeg så. Og da jeg i klingrende frost havde skiftet fra den gode og varme marineuniform til mit noget tyndere civile kluns, fik jeg et hold i ryggen med så stærke smerter, at jeg blev kørt på sygehuset i Vordingborg, hvor jeg lå på ryggen i tre uger, mens overlæge Bolund observerede mig for discusprolaps. Da jeg derefter steg ud af sengen, og ville gå, opdagede jeg, at benene ikke ville bære mig. Efter et par dage med stok, lærte jeg igen at gå, og kunne så tage til København og fortsætte på universitetet.

En af mine studiekammerater, Kristen Toft, der var lærer på Sortedam Gymnasium, skulle et år til U.S.A. Derved blev et årsvikariat ledigt, og det fik jeg. Der var ca. 20 ugentlige timer på Sortedammen og resten var gymnastiktimer på Ryesgades skole overfor. Da jeg havde tilbragt et par uger med fodbold i disse timer i brændende sol ovre i fælledparken, og iøvrigt fandt, at det også var lidt meget, når jeg samtidig skulle passe universitetet fra 15 til 18 alle seks ugedage, aftalte jeg med min studiekammerat Jørgen Egedal Poulsen, at han overtog Ryesgade. Det var vi begge tilfredse med. Det var flinke elever og hyggelige kolleger begge steder, og i skemahuller-

ne kunne vi dels forberede os, dels arbejde med emner fra studiet. Således kan jeg huske, at vi benyttede lejligheden til at lave sociogrammer over nogle af de klasser, vi arbejdede med.

Forsøgsskolen bliver til virkelighed

Forsøgsskolen på Emdrupborg var vedtaget og der blev indbudt til et møde på Studiesamlingen. Anne Marie Nørvig, der var udpeget til leder af skolen, fortalte om sine planer. Københavns skoledirektør, Olaf Petersen, gjorde rede for sine, og jeg husker, at da Anne Marie bad om en ugentlig konferencetime, sagde Olaf Petersen spontant: De skal få to! Og sådan blev det.

Anne Marie foreslog, at alle interesserede lærere deltog i en studiekreds, hvor ideer og problemer kunne blive grundigt gennemdrøftet, før skolen begyndte, og i denne kreds mødtes vi så ugentlig i foråret 1948.

Efter sommerferien startede skolen. Jeg havde på det tidspunkt et vikariat på Skolepsykologisk Kontor. Ejvind Jensen var blevet ansat som lærer med halvdelen af timerne som psykolog. Han og Anne Marie havde taget cand.psych.-eksamen samtidig. Egedal og jeg havde endnu ikke afsluttet studiet; men så i september blev jeg kaldt til møde med min daværende chef, magister Erik Thomsen, der var blevet leder af Skolepsykologisk Kontor efter Sofie Rifbjerg. Til stede var også Thomas Sigsgaard, der som skolepsykolog varetog Emdrupborgs distrikt, Anne Marie Nørvig og Ejvind Jensen. Man havde fået en ekstrabevilling til at foretage en sammenlignende undersøgelse mellem elever fra 1. og 2. klasse på Emdrupborg og på de tre

*Anne Marie Nørvig, 24.12.1893-
5.11.1959.*

*Skoleinspektør, Københavns Forsøgs-
skole på Emdrupborg 1948-1959.*

*Detaljerede bio- og bibliografiske noter
i mindebogen Pædagogiske perspektiver,
Gads forlag 1963.*

*Ejvind Jensen, 1.6.1918-
Lærer og psykolog, Københavns forsøgsskole på Emdrupborg, 1948-1959.
Skoleinspektør, Københavns forsøgsskole på Emdrupborg 1959-1967. Rektor,
Statens HF-kursus, 1967-1988.*

naboskoler, Emdrup skole, Bispebjerg skole og Grundtvigskolen. Baggrunden var et forlydende om, at forsøgsskolen havde fået et særlig udsøgt klientel. Det skulle nu klargøres, på hvilket udgangspunkt man startede. Der var bevilget i alt 2.000 kr., og man ville gerne, at jeg, så langt pengene strakte, foretog Binetprøver, læseprøver og regneprøver på de pågældende elever. Ejvind og jeg skulle dele arbejdet mellem os, men han havde sin arbejdstid til det, så bevillingen skulle dække min. Det var en flyvende start. Det blev en smuk lille undersøgelse, som er beskrevet i bogen om forsøgsskolens 6 første år.

Det følgende skoleår blev såvel Egedal som jeg fast ansat på forsøgsskolen, Egedal fik en eksamensklasse og jeg en »hjælpe/obs«-klasse, som jeg bl.a. var på lejrskole med i forsommeren 1950. Ejvind Jensen var i mellemtiden blevet psykolog ved skolen på fuld tid og fik nu et stipendium, så han kunne studere et år ved Berkeley University i Californien, hvor han specielt koncentrerede sig om læsningens problemer. I hans fravær overtog jeg psykologarbejdet og da han i 1952 kom tilbage, forblev jeg ved psykologarbejdet på fuld tid og Egedal fik halvt psykologarbejde, halvt undervisning. Når vi nu fik så mange psykologtimer, skyldtes det dels, at skolen var vokset, så der var et langt større elevtal at følge, dels at vi fik nogle timer fra Udvalget til Skolepsykologiske Undersøgelser, fordi vi under udvalgets auspicier – personificeret ved magister Henning Meyer og magister Møller-Nielsen – udarbejdede nye stillelæsningsprøver, et arbejde, der hvad prøverne angik fuldførtes på 4 år, men som på grund af Danmarks Pædagogiske Instituts oprettelse blev afskåret fra den bevilling, der skulle have muliggjort den forberedte, udførlige rapport om arbej-

det med eksperimenter og standardisering. Det omfattende materiale herom blev afleveret til D.P.I., hvor det må være arkiveret. Stillelæsningsprøverne havde vi imidlertid allerede standardiseret på en stratificeret population bestående af flere tusinde elever, og de brugtes derefter over hele landet gennem ca. 30 år.

Om forsøgsskolens arbejde kan man bl.a. læse dels i den før omtalte bog om de første 6 år, dels i de derefter følgende emnerapporter og i samtidige artikler i de pædagogiske tidsskrifter og fagblade jfr. litteraturlisten. En særlig kilde, som måske vil være svær at finde på bibliotekerne, er bladet »Frøet«, der blev udgivet og redigeret af skolens forældrekræds. Det var et i sjælden grad smukt og lødigt blad, som kom regelmæssigt over en lang årrække og som fulgte tæt på skolens liv. I det følgende vil jeg prøve at give en kortere redegørelse for nogle af de ideer, vi havde, og de opgaver, vi tog op.

Kontrollerede forsøg eller »handlingsforskning«?

Omkring skolens start blev det diskuteret, om de pædagogiske forsøg skulle organiseres i et system af forsøgs- og kontrolklasser. Dette synspunkt fandt ingen støtte på skolen. Man var enige om, at man først og fremmest skulle have en levende skole, hvor gode ideer og initiativer kunne iværksættes, så man uden snærende forskrifter kunne prøve at skabe de bedst mulige betingelser for eleverne. Ja, det vil man vel på enhver skole? Netop. Den skulle i sin stræben være som en almindelig skole; men den skulle kunne gøre rede for sit arbejde og for sine resultater, således at erfaringer kunne formidles. Det gjaldt altså om, at vi kunne beskrive livet på skolen, og undervejs forbedre vore metoder, dels til undervisningen, dels til redegørelsen. Vi valgte derfor handlingsforskning.

Den beskrivende del af opgaven kunne naturligvis kun løses med meget grove tilnærmelser. Ingen kan tilfredsstillende beskrive samspillet og udviklingen i den organisme, en skole er. Og her var endda tale om en ret stor skole med efterhånden ca. 800 elever og næsten 40 lærere.

En begyndelse var gjort med den indledende undersøgelse af begynderklasserne, hvoraf de fire førsteklasse var indskrevet direkte på Emdrupborg skole, mens de fire andenklasser var overført fra naboskolerne til det nyoprettede skoledistrikt ligesom de større klasser til og med 2. mellemkoleklasse.

Forsøgsdata

Nu kan man om intelligensprøver og pædagogiske standpunktsprøver mene, at de har en begrænset værdi – hvad de selvfølgelig også har – men de er ikke værdiløse. De er bedre end skøn. Vi valgte at følge alle elevers udvikling med regelmæssige mellemrum ved hjælp af standardiserede prøver. Således blev f. eks. deres læseudvikling undersøgt med individuelle prøver hvert år ligesom der var årlige prøver i stavning, regning og efterhånden i flere fag.

Som et supplement til disse »objektive« beskrivelser vurderede klasselæreren hvert år hver enkelt elev i relation til en række variable efter en femdelts skala. Der var på listen 19 variable, som læreren måtte formodes at have kendskab til, f. eks. interesse for skolen, selvtillid, samarbejdsevne, arbejdstempo, motorisk udvikling,

Egedal starter på ekskursion.

plads i søskenderækken o.s.v. Til hjælp for vurderingen havde læreren en liste med aftalte kriterier for hvert punkt.

Foruden ovennævnte bidrag til beskrivelsen af hver enkelt elev skrev hver lærer hvert halve år en rapport om sit arbejde, og heri indgik både frie beskrivelser af elever, af de anvendte metoder og lærerens egen vurdering af resultaterne samt hvad det i øvrigt skønnedes nyttigt at skrive om. Disse rapporter blev for hvert halvår renskrevet med to gennemslag, samlet i tre bind hos en bogbinder og de tre eksemplarer blev for en sikkerheds skyld opbevaret hver for sig.

Da forsøgsskolen begyndte at arbejde med udelte klasser efter 5. trin, blev der udarbejdet en række nye prøver i forskellige undervisningsfag samt nogle prøver i almen orientering. Der blev brugt to typer intelligensprøver. Dette »batteri« blev hvert år brugt for at give et vist sammenligningsgrundlag mellem forsøgsskolens udelte klasser og en række naboskolars elever på tilsvarende trin.

Prøveresultaterne, elevvurderinger og andre individuelle oplysninger blev efterhånden indført på hver elevs stamkort, og de rettede prøver blev lagt i arkiv. Dels for at kunne holde styr på alle de efterhånden indsamlede data, dels for at kunne beskytte elevernes anonymitet ved eventuel publicering, blev hver elev og alle klasser forsynet med stamnummer. I arkivet findes redegørelse for, hvordan disse numre er dannet. Binetprøver blev ligesom stamkortene og andre individuelle data opbevaret i låste skabe og de blev ikke udleveret til forældre eller lærere. De mange pædagogiske prøver blev hvert år samlet i tilbundne pakker og anbragt i et aflåst arkiv, indtil stadsarkivaren lod alt bevaret materiale afhente i 1987.

Nogen tid før afhentningen skete dog et slemt uheld, som må skyldes en alvorlig misforståelse hos Københavns byggemyndigheder. Efter flytningen fra Emdrupborg blev forsøgsskolens administration og hermed også psykologkontorerne overført til Emdrup skoles inspektørbolig, der da var ledig. Nogle år senere, da Emdrup og Emdrupborg skoler blev administrativt slået sammen under navnet Lundehusskolen, skulle inspektørboligen bruges til andet formål og kontorinventaret flyttes til skolens hovedbygning. De 12 store specialindrettede skabe, som efter skolens nøje anvisninger var tegnet af skolevæsenets arkitekt, Agner Christoffersen, og hvori elevernes personlige data var låst inde, var af praktiske grunde opstillet som en skillevej i et af psykologkontorerne. Efter sigende skete så det, formodentlig i sommerferien, at entreprenøren hævdede, at skabene var hans ejendom og ikke måtte flyttes med. De blev åbnet og alt deres kostbare indhold af rapporter, stamkort, personsager og andet fortroligt kildemateriale kastet i en bunke på gulvet, hvorefter pedellen kørte det over til skolebygningen og anbragte det på gulvet i et kælderrum. Her lå det så i nogen tid, indtil det blev hentet af stadsarkivet. Man kan kun håbe, at der ikke er blevet noget væk.

Skulle man ønske at rekonstruere data fra evt. bortkomne stamkort, kan det muligvis gøres ved hjælp af det grundmateriale, der indtil 1964 blev lagt i kælderarkiv på Emdrupborg. Det år måtte arkivmaterialet flyttes til S.E.L.s kælder på Tuborgvej, da D.L.H. skulle bruge rummet, og der ikke var plads i forsøgsskolens nye lokaler. Senere flyttede det med til Rigersgade, hvorfra det blev hentet til Stadsarkivet i 1987.

Skolens liv

Nu kunne man tro, at alle disse prøver og beskrivelser – og der var mange flere end de nævnte – var en stor belastning for skolen. Det er ikke mit indtryk, selv om enkelte lærere knurrede over at skulle skrive. Det var kun lidt tid lærere og elever brugte hertil. Hovedbyrden var at udarbejde og at rette prøverne, og dertil fik vi efter et par år god hjælp i to halvdagssekretærer, hvis hovedopgave var at rette og indføre resultaterne og at ordne og arkivere materialet, som nu ligger i Københavns stadsarkiv. Jeg vil tro, at det er ret enestående. Hele prøve- og beskrivelsesprogrammet har fulgt hver af eleverne på Emdrupborg skole gennem alle 9 eller 10 skoleår fra 1948 og frem til – ja, i hvert fald til 1964, da skolen blev flyttet til bygningsfællesskab med Emdrup skole og muligvis flere år frem, så der er seks eller flere årgange, der er fulgt fra start til slut.

Men i skolens liv mærkedes denne dataindsamling ikke meget. Det er som i enhver anden skole de gode lærere, kammeratskabet og de mange interessante og festlige begivenheder, der huskes. Anne Marie Nørvig underviste ikke selv, men hun levede i høj grad med i alt, hvad der foregik. Samlede interesserede forældre, lærere og elever om fester og sammenkomster. Tog selv mange initiativer og støttede andres, så der bestandig foregik noget, der optog sindene og målrettede fællesskabets virksomhed. Et eksempel er forårsfesten, som satte alle klasser og forældrekrædsen i gang med at arrangere skydetelte, salgsboder, serveringssteder, optræden, spåkoner og mange andre underholdende og helst også indbringende mærkværdigheder. Formålet var at samle penge til årets lejrskoler. Det var nemlig tanken, at alle klasser

Egedal Poulsen og Klavs Vedel med studiekreds i erhvervsorientering (aftenstudiekreds). Elever fra IV mellem.

skulle på lejrskoleophold hvert år, og det blev også i stor udstrækning gennemført. Dog således, at 1. klasse kun var på éndagstur, 2. klasse to dage og altså én overnatning, 3. klasse tre dage, og så fremdeles således at kun de større elever havde længere ophold borte fra hjemmet. Jeg tror, at det var en god regel for såvel børn som voksne, da det er min erfaring, at den personlige belastning, det er for eleverne at være sammen døgnet rundt, er lettere at bære jo ældre eleverne er.

Af andre begivenheder kan nævnes koncerter med skolekor og skoleorkester. Anne Marie medvirkede selv i koret enkelte gange. Sanglæreren Pauli Kolt skrev og opsatte en skoleopera »Kejserens nye klæder«, som vel nok var den flotteste forestilling skolen præsterede. Den blev da også senere sendt i fjernsynet. Hans efterfølger, Gregers Gamborg, forestod en række store koncerter, nogle i samarbejde med tegne- og gymnastiklærerinden Gerda Lobedanz, der bl.a. indøvede balletter med sine elever. Elevernes musik og dans var det finansielle grundlag for en turne til en række polske byer i 1961, tilrettelagt af Egedal under medvirken af Kinck, musikk lærer på Jonstrup Seminarium, Gerda Lobedanz m.fl. og sponsoreret af den polske organisation Gromada, som vistnok oprindeligt var beregnet til udvekslingsrejser under landbrugsministeriet. Senere blev det danske besøg fulgt af polske dansegruppers besøg i Danmark.

Skolekomedie, skolebal, filmaftner for forældre og børn, eftermiddagsfilmklub for børn, fritidsklubber med mange slags hobbies, f.eks. drama, skak, sløjd, musik, sport o.m.a. var nogle af de aktiviteter, jeg husker. Gennem nogle år var der ca. 300 elever, der deltog i en fritidsklub om eftermiddagen, og for de større elever var der gennem flere år aftenstudiekredse med erhvervsorientering. De var arrangeret af Jørgen Egedal Poulsen med lektor Klavs Vedel som ulønnet medhjælper.

Klavs Vedel var pensioneret fra Gammel Hellerup Gymnasium og deltog fra da og til sin død hver dag af lutter lyst i Emdrupborgs arbejde. Dagen igennem opholdt han sig på skolebiblioteket, hvor han assisterede skolebibliotekaren, som i mange år var Thorkil Holm, senere vicedirektør i Københavns skolevæsen. Som skolebibliotekar blev han afløst af Johs. Nielsen, senere af Agnete Elkjær Laursen. På biblioteket kom elever og lærere hyppigt på besøg, naturligvis for at låne men måske ikke mindst for at tale med bibliotekaren, og der har Klavs nok været den, der havde mest tid til snak. Holm skulle jo passe sin klasse; men når skoletiden var forbi, blev der dækket tebord i biblioteket, og så var begge bibliotekarer værter ved et diskuterende bord, hvortil alle havde adgang. Både elever og lærere nød godt af dette arrangement.

Konferencetimer

De mere formelle møder, hvor alle mødtes, var de ugentlige konferencetimer, de sidste to timer på en fast ugedag. Der var altid fuldt fremmøde – selvfølgelig – og der blev ført protokol. Denne må være en værdifuld kilde til oplysning om, hvilke emner der blev behandlet. Der var meddelelser af fælles interesse, drøftelse af pædagogiske problemer enten som led i en planlagt række eller med udgangspunkt i de enkelte læreres beretninger om deres arbejde. Nogle gange blev plenarmøderne afløst af møder i studiegrupper, som senere aflagde beretning i plenum. Enkelte gange kunne bølgerne gå højt, når der var sprængstof i luften; men Anne Marie Nørvig var ganske god til at håndtere konflikter. Det gjaldt i særlig grad, når der var tale om konflikter med elever og forældre, men også når der en sjælden gang var tale om kollegiale konflikter. Der er ingen tvivl om, at konferencetimerne, hvor alle kunne komme til orde, var af stor betydning for samarbejdet og for sammenhængen i skolens arbejde.

Besøg

Anne Marie havde bedt om arbejdsro i de første år; men med stigende hyppighed dukkede besøgende op, særlig fra Sverige, hvor man var i gang med landsdækkende skoleforsøg. Skolöverstyrelsen, skoleledere, Ester Hermansson og hendes kolleger fra Göteborg, Åse Gruda Skard og andre navnkundige nordmænd, finner, islændinge, tyskere, amerikanere, englændere og naturligvis mange interesserede danskere meldte deres besøg. Alle blev vel modtaget, og der blev arrangeret foredrag og klassebesøg. Heldigvis var skolen blevet så stor, at den kunne absorbere det uden af føle sig overrendt. En særlig begivenhed var det dog, når Londons universitets afdeling for »overseas« kom på deres årlige besøg i Danmark. En hel dag var sat af til forøgsskolen. Dr. Willis Dixon ankom om morgenen med sin brogede skare af hvide,

Lærerstaben 1959.

gule, brune og sorte kolleger fra The Commonwealth. Efter en orienterende indledning fik de lov til at gå rundt i klasserne for at høre og se, hvad de ønskede. Senere samledes de igen med en række af skolens folk for at drøfte, hvad de havde oplevet undervejs. Somme tider blev der givet en lille opvisning i sang og dans eller andre ting, der var til rådighed. Det er mit indtryk, at både gæsterne og vi andre syntes det var en interessant dag.

Mange opgaver

Der var i øvrigt nok af problemer at drøfte på konferencerne og at prøve at løse. Undersøgelserne af begyndernes skolemodenhedsprøver og deres relation til elevernes senere skæbne. Tilrettelæggelsen af et særligt støtteprogram for svage læsere, ført ud i livet af Agnete Elkjær Laursen. Erfaringer fra begynderundervisningen ved en række lærere, der koncentrerede sig om de første tre skoleår – med Rudolf Hansen og Knud Hermansen som pionererne. Sammenlignende undersøgelser med andre skolars elever. En kortlægning til borgerrepræsentationen over forsøgsskolens elevers bopæle; den viste, at langt de fleste kom fra skolens eget distrikt. – Jeg husker, at en oversigt over igangværende undersøgelser blev udarbejdet i begyndelsen af 60'erne. Den ligger i arkivet.

Ejvind Jensen studerede læseundervisning ved Berkeley universitet i 1951-52 og selv studerede jeg selektionsproblemer og selektionsprocedurer i England i 1955-56. Selv om mine erfaringer nok kan have haft en vis indflydelse på synspunkter og beslutninger, så har den været indirekte. Derimod blev Ejvinds studier i høj grad frugtbargjort, idet han i samarbejde med Knud Hermansen og på grundlag af eksperimenter i forbindelse med begynderundervisningen på forsøgsskolen udarbejdede

læsebogssystemet »Søren og Mette«, som efter min mening ikke blot er psykologisk og læseteknisk velfunderet, men som også er velskrevet og læseværdigt. Og der er en grundig lærervejledning. Det slog da også kraftigt igennem og var i mange år førende; men nye tider kræver nye bøger, selv om de ikke er bedre. Jeg tror dog ikke, at det skyldes bøgerne, hvis børn læser for dårligt. Der kan undervises fortræffeligt efter alle systemer, blot man ikke tager alting bogstaveligt og holder strengt på én metode. Enhver kan formodentlig sige sig selv, at da elever er forskellige, må man være parat til at veksle mellem lyd-, stave- og ordbilledmetode alt efter hvad man kan se virker bedst på eleverne. Men det kræver naturligvis, at man ved noget om læsning.

Kursusskolen

Efter at have forsøgt at arbejde med udelte klasser til og med 4. mellem (9. skoleår) – i modsætning til den hidtidige deling efter 5. klasse til eksamensmellemsskole og eksamensfri mellemsskole – , drøftede man på grundlag af de opnåede erfaringer, som er beskrevet i et afsnit i bogen om de første 6 år, det videre forløb og besluttede at dele efter 7. skoleår, men at gøre delingen afhængig af egne ønsker efter rådgivning, og at gøre alternativet til eksamensklassen meget attraktivt, såvel gennem de faglige tilbud som gennem det fysiske lokalearrangement omkring »kursusklasserne«, som de kom til at hedde. De fik en central placering og klasserne blev udstyret

Knud Hermansen og Anne Marie Nørvig ca. 1955.

med nye møbler, herunder et hyggeligt hjørne med magelige stole, planter, reoler etc., så det blev indbydende at opholde sig i. Og ingen tvang med at skulle gå ud i frikvartererne. Endelig skulle man kunne vælge at flytte fra eksamensklassen til kursusklassen eller omvendt. De fysiske rammer, som blev foreslået og gennemført af Henning Bjerg, blev tilsyneladende godt modtaget af eleverne; men hvor meget disse ydre forhold bidrog til at øge kursusklassernes prestige, kan man kun gætte på. Mulighederne for at hver elev i ret stort omfang selv kunne sammensætte sit eget skema og måske ikke mindst at man kunne vælge nogle fag fra, har nok været mere afgørende for valg af kursusskolen. Blandt de fag, der kunne vælges, var foruden kendte skolefag et par nye, bl.a. motorlære, kendt fra ungdomsskolen men her udviklet af Poul Schütz. Et andet værkstedsfag var sløjd, som imidlertid blev drevet af Jes Sørensen på en meget utraditionel måde. Mikkelsen, dansk skolesløjds fader, ville nok have undret sig over alle de nye materialer, som blev studeret under Jes' vejledning og som indgik med betydelig vægt, når eleverne udarbejdede deres projekter. Begge disse lærere har skrevet udførlige rapporter om deres fag og erfaringer. Det var også med nogen stolthed vi noterede os, at mens faget sløjd i mange skoler blev valgt fra, var der stor tilstrømning af både piger og drenge til Jes Sørensens sløjdkurser. I øvrigt kunne vi allerede med de udelte klasser ligesom med kursusskolen med glæde konstatere, at langt færre af vore elever forlod skolen ved undervisningspligtens ophør end i København som helhed.

At elever skulle kunne få individuelle skemaer var på den tid ganske ukendt i Danmark, så bl.a. for at beskrive, hvordan det kunne lade sig gøre, blev der lavet nogle anskuelige tavler, som indgik i en af de store udstillinger, hvorigennem vi også søgte at rapportere om forsøgsskolens arbejde.

Udstillinger

Vi fandt efterhånden, at det ville være en god ide at lave en udstilling, der gav et samlet overblik over skolens liv og de mange arbejdsfelter, hvor vi mente at have noget, der var værd at viderebringe. Udstillingshallen havde vi jo i Emdrupborgs store aula. Store staffeliagtige stativer blev fremstillet på samlebånd, plader i stor plakatstørrelse blev skåret til, skriftstandarder og andre tekniske ting aftalt, og så gik hver lærer i gang med at beskrive og illustrere sit arbejde. Der kom vist henvendte hundrede plancher og opstillinger ud af det. I hvert fald fyldte udstillingen godt op i den store aula, og den blev meget besøgt af interesserede lærere, som kom rejsende, nogle endda i busser fra fjerne egne. Vi fulgte succes'en op et par år senere med en ny udstilling, som trak mange gæster fra ind- og udland. På udstillingsdagene blev der også holdt foredrag i tilknytning til de illustrerede emner, og før udstillingen blev taget ned, blev den gennemfotograferet af Else Lichtenberg, nu direktør for et lærerseminarium i Maputo, Mozambique, så man kunne fastholde både tekst, kurver, tabeller, modeller og tegninger. Mapperne med fotografierne findes formodentlig i et arkiv. Senere overgik selve udstillingen til Den pædagogiske Studiesamling – nu Danmarks Pædagogiske Bibliotek, som sendte den på turné rundt i landet. Selv havde jeg den med til et foredrag i Göteborg, hvor den blev udstillet på Gullhedens seminarium.

Afløsningslæreren og fordelingen af arbejdstid

Det hændte, at lærere fra Emdrupborg skole ønskede at besøge andre skoler og lærere eller på anden måde hente inspiration til arbejdet. Der kunne også være brug for en friuge til udarbejdelse af undervisningsmateriale eller til anden relevant aktivitet. Således som undervisningen foregik på forsøgsskolen, var det ikke altid let for fremmede vikarer at hoppe ind for en kort tid, så vi aftalte en særlig ordning med en fast afløser. En kollega som, bl.a. på grund af vore ugentlige konferencer, var godt inde i skolens arbejde, blev for et år ad gangen valgt til at være afløser. Hver lærer læste en ekstra ugetime og derved kunne afløseren blive skemafri i et år. Til gengæld kunne kollegerne så regne med en friuge i årets løb, hvis de havde brug for det. De kunne også trække på afløserens arbejdskraft på anden måde. Lærerne var glade for denne frigørelsesmulighed, der så vidt jeg ved fordeltes gnidningsløst gennem gensidige aftaler, og afløsningslærerne så det som en god mulighed til at lære kollegers arbejde at kende »indefra« og for at få større overblik over skolens virksomhed. I løbet af en halv snes år havde vi adskillige afløsningslærere, og ordningen fungerede til alles tilfredshed. Det skal måske nævnes, at mens en vikar i almindelighed er en ung og ydmyg person, så valgtes afløsningslæreren blandt de anerkendt bedste og mest erfarne lærere, så der var knyttet en ikke ringe prestige til hvervet.

Rejser

Lejrskoler i skoletiden og formålsbestemte rejser i sommerferien er noget af det mange elever husker. Det sidste blev gerne organiseret af Egedal og var specielt for de lidt ældre elever, men principielt kunne alle deltage, hvis de havde været med til forberedelserne, f.eks. ved at øve sig på og lave materiale til forestillingerne i Polen, eller deltage i en studiekreds om arkæologiske udgravninger i Finmarken. Om lejrskolearbejdet er der udarbejdet en særlig rapport med bidrag fra mange lærere. Om alle disse ekstraaktiviteter gjaldt det, at der aldrig blev talt timer. De gav skolelivet en sådan sum af glæde og tilfredsstillelse, at de bar lønnen i sig selv, bl.a. ved at gøre skolearbejdet lettere; men det ved enhver lærer, der blot har været på en tur med sine elever. Det var ikke specielt for forsøgsskolen. Det var tiden. Den gang var det ikke almindeligt at tælle de timer, der lå udenfor skemaet, selv om man nok må indrømme, at også den gang var der forskellige grader af entusiasme.

Forsøgsskolen på Emdrupborg tiltrak mange idérige og inspirerende lærere: men den gav også mange fra sig, som blev ansat ved seminarier og i andre pædagogiske stillinger. Flere af dem har skrevet om deres erfaringer, som det vil kunne ses af litteraturlisten.

*Wilhelm Marckmann, 5.3.1919.
Lærer og psykolog, Københavns forsøgsskole på
Emdrupborg 1949-1965.
Inspektør i Undervisningsministeriet 1965-1969.
Rektor for Statens Erhvervspædagogiske Lærerud-
dannelse, 1969-1987.*

Bøger og artikler angående arbejdet på Emdrupborg skole

Bøger:

Beretning om Emdrupborg skoles første 6 år, 1948 – 54.

Anne Marie Nørvig m.fl. Det Danske Forlag 1955.

Om forsøgsskolens start – Grundsynspunkter – Samarbejdet – Orienteringsfagene – Det skabende arbejde – Erhvervs- og samfundsorientering – Forsøg med Uppsalaprøven – Undersøgelse vedrørende begyndrelæsnings – Første rapport om udelte mellemkoleklasser.

1. Erhvervsorientering 7. – 9. klasse. Jørgen Egedal Poulsen og Wilhelm Marckmann. Nyt Pædagogisk Forlag, 1960. Principielle synspunkter og detaljeret metodisk redegørelse for tilrettelæggelse af erhvervsorientering og -praktik.

2. Orientering i 8. og 9. klasse. Rud Hansen m.fl. Nyt Pædagogisk Forlag, 1965. Redegørelse for metoder og principper med mange praktiske eksempler. Årsplaner – aktuel orientering – familiekundskab.

3. Værkstedarbejde og motorlære. Jes Sørensen og Poul Erik Schütz. Nyt Pædagogisk Forlag, 1965. Valgfrie fag i 8. og 9. klasse. Praktiske erfaringer og mange eksempler.

4. På lejrskole. Niels Andersson og Kirsten Reisby m.fl. Nyt Pædagogisk Forlag, 1966. 3. – 10. klassetrin. Metodiske redegørelser og mange praktiske erfaringer.

5. Musikforståelse. Gregers Gamborg, Nyt Pædagogisk Forlag, 1967. Detaljeret gennemgang af undervisningens forløb og indhold i 9. og 10. klasse.

Situationer fra sangsalen. Gregers Gamborg. Forsøg og udvikling nr. 4, Københavns kommunale skolevæsen, forsøgsafdelingen, nov. 1976. Nyt oplag 1979.

Gruppearbejde i 1. – 7. klasse. Rudolf Hansen. Munksgaard 1962. Opøvelse og metoder.

Pædagogiske perspektiver. Red.: Ernst Larsen, Åse Gruda Skard, Esther Hermansson m.fl. Mindebog med artikler af og om Anne Marie Nørvig. Om forsøgsskolen på Emdrupborg og bærende ideer bag den. Gads forlag, 1963.

Artikler, kronologisk ordnet:

- (UP = Unge Pædagoger; DpT = Dansk pædagogisk Tidsskrift)
- Holm, Thorkil: Gruppearbejde i mellemskolen. UP årg. 9, s. 47-49, 1948.
- Gregersen, Torben: Forsøgsklasser – forsøgsskoler. UP årg. 9, s. 69-70, 1948.
- Nørvig, Anne Marie: Forsøgsskolen, Emdrupborg. Den danske Realskole årg. 51, s. 173-76, 1949.
- Jensen, Ejvind: Skal mit barn i skole nu? Børn, årg. 14, s. 8-9, aug. 1950.
- Moe, Inger: Individuel undervisning. PædPsT, årg. 10, s. 174-178, 1950.
- Christensen, Georg: Emdrupborg som centralsted for verdenspædagogik. Folkesk. årg. 67, s. 457-460, 1950.
- Bonde, Kaj: En dags emnearbejde. DpT, årg. 1, s. 214-18, 1953.
- Hansen, Rud: Frie stile med de små. UP årg. 14, nr. 12, s. 19-20, 1953.
- Nielsen, Elias: Lidt om plastiske kort. DpT, årg. 1, s. 142-146, 1953.
- Fog, Elin: Om hygiejniske og sociale forhold i skolen. DpT, årg. 1, s. 314-18, 53.
- Holm, Thorkil: Orienteringsfag. Et forsøg på Ebg. DpT, årg. 2, s. 197-205, 1954.
- Bonde, Kaj: Nogle problemer om »udelt Skole« smlgn. med den norske skole. UP årg. 15, nr. 11 s. 2-5, 1954.
- Nielsen, Johs.: Forsøgsproblemer omkring den udelte skole. Foredragsreferat. UP årg. 15, nr. 9, s. 2-6, 1954.
- Nørvig, A.M.: Anne Marie Nørvig gør foreløbig status. (Forsøgsskolen), Verdens Gang, årg. 9, s. 73-75, 1955.
- Hansen, Rud: Koordinering af fagene. UP årg. 16, nr. 5, s. 6-7, 1955.
- Bonde, Kaj: Lejrskolearbejde. UP årg. 16, nr. 5, s. 17-18, 1955.
- Lauridsen, Inga og Bonde, Kaj: Stilformer i grundskolen. UP årg. 16, nr. 3, 1955.
- Hansen, Rud: Nogle opgavetyper i geografi til individuelt arbejde og gruppearbejde. UP årg. 16, nr. 5, s. 37-40, 1955.
- Bonde, Kaj: Avisorientering – arbejdsform og eksamensform. DpT årg. 3, s. 323-28.
- Bonde, Kaj: Et gruppearbejde i historie. UP årg. 16, nr. 5, s. 21-24, 1955.
- Lauridsen, Inga: Håndarbejde i grundskolen. Flksk. årg. 72, s. 1086-87, 1955.
- Vedel, Klavs: Naturhistorie og ekskursioner. UP årg. 16, nr. 5, s. 28-30, 1955.
- Hansen, Rud: Børnene – og bibelhistorierne. UP årg. 16, nr. 9, s. 22-23, 1955.
- Laursen, Agnete Elkjær: Bibelhistorie med de små. UP årg. 16, nr. 9, s. 20-21, 1955.
- Lave, Rudolf: Bibelhistorien i den større sammenhæng. UP årg. 16, nr. 9, s. 15-16.
- Petersen, Astrid Boye: En arbejdsplan for 6. trin. (Kristendomsundervisning). UP årg. 16, nr. 9, s. 28-33, 1955.
- Jensen, Ejvind og Wilhelm Marckmann: En prøve for skolebegyndere. DpT, årg. 3, s. 161-68, 1955.
- Bonde, Kaj og Knud Hermansen: Vore læsesvage i 2. og 3. klasse. Med litteraturhenvisninger. UP årg. 16, nr. 1. (4 s. bilag.)
- Egedal-Poulsen, Jørgen og Klavs Vedel: Vore elever og erhvervsvalget. UP årg. 17, nr. 10, s. 12-13, 1956.
- Hansen, Rud: Med 2. klasse på lejrskole. UP årg. 17, nr. 8, s. 10-11, 1956.
- Laursen, Agnete Elkjær: Gruppearbejde på museet. UP årg. 17, nr. 5, s. 11-12, 1956.
- Lauridsen, Inga: Hvorfor kan vore børn ikke stave? UP årg. 17, nr. 2, s. 6-7, 1956.
- Nørvig, Anne Marie: Samarbejde med forældre. D Bhv årg. 26, s. 347-53, 1957.
- Marckmann, Wilhelm og Jørgen Egedal Poulsen (red.): Erhvervsorientering. UP årg. 18, nr. 5/6. (særnummer). 1957.
- Christensen, Bo: Danmark – et gruppearbejde i dansk litteratur for 2. mellem. UP årg. 18, nr. 3, s. 10-11, 1957.
- Poulsen, Jørgen Egedal: Arbejdsformer i litteraturundervisningen i IV EM (eksamensmellem). DpT årg. 5, s. 252-56, 1957.
- Bjerg, Henning: Atmosfæren i klasseværelset. DpT årg. 6, s. 133-35, 1958.
- Jensen, Ejvind: Modenhedsproblemer og begynderundervisning. Med litt.henv. DpT årg. 6, s. 102-08, 1958.
- Christensen, Bo: Filmkundskab. DpT årg 6, s. 393-98, 1958.
- Hermansen, Knud: Lidt om den første læseundervisning. DpT årg. 6, s. 137-43.
- Lauridsen, Inga: Er undervisningen i skr. dansk kommet ind i en blindgyde? DpT årg. 6, s. 399-410, 1958.

- Lave, Rudolf: Betragtninger over tyskundervisningens metodik, specielt på mellemskole-stadiet. DpT årg. 6, s. 66-73. 1958.
- Petersen, Astrid Boye: Engelsk efter naturmetoden. DpT årg. 6, s. 176-84. 1958.
- Vedel, Klavs: »Glem ikke at leve«. (Geologi og biologiundervisning). DpT årg. 6, s. 241-46. 1958.
- Bonde, Kaj: Artikel om regning. UP årg. 19, spec. nr. A1. 1958.
- Marckmann, Wilhelm: Kursusskolen. UP årg. 19, nr. 7/8, s. 3-6. 1958.
- Nielsen, Elias: Hjælpemateriel og lidt småtips til førsteklaserne. Flksk årg. 76, nr. 30/31, s. 1-4. 1959.
- Schütz, Poul Erik: Motorlære – teknik som skolefag. UP årg. 20, nr. 7/8 s. 11-12.
- Jensen, Ejvind: Om frilæsning. DpT årg. 7, s. 160-64. 1959.
- Lauridsen, Inga: Hvorfor skriver vi egentlig genfortælling? Flksk årg. 76, s. 461-62.
- Nielsen, Elias: Aktiviserende arbejde i geografi. (3.-10. skoleår). Flksk årg. 76, s. 1-4.
- Holm, Thorkil: Samtidskundskab. DpT årg. 7, s. 31-33. 1959.
- Molsen, Uwe H.: Om religionsorientering i 4. mellem på grundlag af en avisartikelserie. UP årg. 20, nr. 5, s. 10-11. 1959.
- Nørvig, Anne Marie: Skolens indre liv. DpT årg. 8, s. 145-53. 1960.
- Nørvig, Anne Marie: Disciplinproblem og trivsel i skolen. Specialnummer: Disciplinproblem. Skola och samhälle, häfte 3, s. 76-82. 1960.
- Skovborg, Sigurd: Erhvervsorientering. Flksk årg. 77, nr. 25, tillæg s. 1-4. 1960
- Hansen, Rudolf: Opøvelse til gruppearbejde. Flksk årg. 77, nr. 47, tillæg, s. 1-4.
- Bording Petersen, S.P.: Undervisningsmaterialets organisation. (Lærebøger). UP årg. 21, nr. 8, s. 3-6, og UP årg. 22, nr. 1, s. 6-8. 1960.
- Lauridsen, Inga: Hvordan kan man arbejde funktionelt med skriftlig dansk på begynderstadiet? UP årg. 21, nr. 1, s. 5-8. 1960
- Marckmann, Wilhelm: En skole for de 14-16 årige. Pædagogiske strejftog. Festskrift, se nedenfor. Gyldendal 1960.
- Egedal Poulsen, Jørgen: Erhvervsorientering i skolen. Pædagogiske strejftog. Festskrift til Henning Meyer i anledning af hans 75 års fødselsdag 1. marts 1960. Gyldendals pædagogiske bibliotek nr. 10.
- Andersson, Niels og Kold Olesen: En blåpolstret himmel.... (Naturhistorieundervisning). UP årg. 21, nr. 2/3, s. 23-25 og nr. 4, s. 8-9. 1960.
- Aspel, Gudrun: Lærersamarbejdet på Emdrupborg. UP årg. 21, nr. 7, s. 3-6. 1960.
- Jensen, Ejvind: Dansk i 1. skoleår. Flksk årg. 78, nr. 35 og nr. 36, till. s. 1-4. 1961.
- Jensen, Ejvind and Wilhelm Marckmann: Emdrupborg Experimental School. L'École Expérimentale d'Emdrupborg. Bulletin de l'association internationale de psychologie appliquée, Vol. 10. 1961.
- Egedal Poulsen, Jørgen: Nogle betragtninger over litteraturundervisningen på realtrinene. Erfaringer fra et forsøgsarbejde. DpT årg. 10, nr. 4/5, s. 160-170.
- Holm, Thorkil: Samarbejde mellem fagene. DpT årg. 10, nr. 4/5, s. 228-230. 1962.
- Lave, Rud.: Principper for fremmedsprogundervisningen i realafdelingen. DpT årg. 10, nr. 4/5, s. 180-187. 1962.
- Reisby, Kirsten: Klasseværelset og bordopstillingen. DpT årg. 11, s. 127-34. 1963.
- Reisby, Kirsten: En skovtur som gruppearbejde. (3. kl.) DpT årg. 11, s. 74-81. 1963.
- Lindvad, Birgita: Dramatisering i undervisningen. DpT årg. 11, s. 224-29. 1963.
- Valbro, Poul: Danskundervisningen i 8.-10. klasse belyst ud fra det praktiske livs krav. Flksk årg. 80, s. 1020-22, 1075-77, 1114-17. 1963.
- Elkjær Laursen, Agnete: Støtteundervisning i dansk. DpT årg. 12, s. 30-40. 1964.
- Reisby, Kirsten: Et gruppearbejde om middelalderen for 4. klasse. DpT årg. 12, s. 282-89. 1964.
- Marckmann, Wilhelm: An experiment with gradual modification of the school organization at the post-primary stage. Communications, International Review of Education, Vol. X / 1964 / No. 4.
- Marckmann, Wilhelm: Om problemstillinger og erfaringer fra Emdrupborg skole. Erhverv og Skole, Arbejdsgiverforeningens kontaktserie, 1965, s. 54-60.
- Egedal Poulsen, Jørgen: Principper og planer for arbejdet på forsørgscentret i Rødovre. Erhverv og Skole. Arbejdsgiverforeningens kontaktserie, 1965, s. 60-65.
- Poulsen, Jørgen: Læse- og studieteknik i skolen. Læsepæd. årg. 13, s. 28-35. 1965.
- Mørch, Gudrun: Skolebygningen og skolens funktion. Arktur årg. 9, (A 281-82, A 284, A 286, A 288,) og DpT årg. 13, s. 281-86.
- Aspel, Gudrun: Nye straffe i skolen? DpT årg. 14, s. 292-99. 1966.
- Reisby, Kirsten: Et forsøg på at forny forældresamarbejdet. DpT årg. 14, s. 276-79.
- Marckmann, Wilhelm: Nogle erfaringer fra brugen af Uppsalaprøven. Med litt.henv. DpT årg. 14, s. 316-32. 1966.
- Egedal Poulsen, Jørgen: Skolesamarbejde i praksis. (Erhvervspraktik). Arbg. årg. 67, nr. 12, s. 36-38. 1966.

Christiansen, Gunver: Børn og poesi. DpT årg. 14, s. 426-31. 1966.
 Poulsen, Jørgen og Tom Ploug Olsen: Forsøg med læsetræning. DpT årg. 14, s. 305-14. 1966.
 Reisby, Kirsten: En opgørelse af arbejdet i en udelt 6. klasse. DpT årg. 14, s. 413-25.
 Jensen, Ejvind: Forsøg med »tilvalgsskole«. Fælles kursussskole for begge skoleafdelinger på 8.-10. trin. DpT årg. 14, s. 353-70. 1966.
 Ploug Olsen, Tom: Elevernes oplevelse af »tilvalgsskolen«. DpT årg. 14, s. 391-400. 1966.
 Frandsen, Kurt og Hanne Engstrøm: Rådgivning i forbindelse med »tilvalgsskolen«. DpT årg. 14, s. 372-90. 1966.
 Elkjær Laursen, Agnete: Må vi få en historie, hr. lærer? Med engelsk resume. DpT årg. 15, s. 368-72, 381. 1967.
 Reisby, Kirsten: Lejrskole i Historisk-Arkæologisk Forsøgssenter i Lejre. Med eng. res. DpT årg. 15, s. 262-80, 288.
 Jensen, Ejvind: Tilvalgsskolen bliver ingen nem skole for lærerne. Flksk årg. 64, s.108-10. 1967.
 Ploug Olsen, Tom: Tilvalgsskoleformen. Med litt.henv. Menth. årg. 20, s. 130-34.
 Andersson, Niels: Historisk arbejde i 3. klasse. DpT årg. 16, s. 259-64. 1968.
 Gamborg, Gregers: Musik i skolen. Kronik i Berlingske Tidende, 15. juni 1971.
 Fotos til nærværende artikel er udlånt af Hanne Willert, Jørgen Egedal Poulsen og Agnete Elkjær Laursen. Tak.